

Отже, узагальнюючи аналіз цієї теми, ми можемо зробити *висновок*, що загальноприйняті моральні цінності, які нерозривно пов'язані з людиною ще з часів античності, так само є невід'ємною частиною української філософії. Проте це не щось абстрактне, це – реальні ідеали людської душі та серця [3,126]. На думку о. С. Ярмуся, це – наш життєвий кордоцентризм і нормальні вияви властивостей природи українця. А від цієї активності та психічного процесу залежить уся творчість людини, а також засвоєння нею таких абсолютних цінностей, які належать до правди, добра, етики, моралі, естетики тощо. Завдяки цій активності, вважає отець-професор, людина підноситься над елементарними душевними процесами, у яких переслідуються лише егоїстичні цілі, й прагне до цінностей лише відносного порядку.

Перспективними в подальших розвідках спадщини С. Ярмуся ми вбачаємо антропоцентричний вимір структурування духовності українського народу з наголосом на кордоцентризм.

Література

1. Колодний А. Світ наукових пошуків Степана Ярмуся // Ярмусь Степан. Досвід віри українця. Вибрані твори / упорядник і автор аналітичного післяслова – професор Анатолій Колодний. – Друге видання. – К. : Світ знань, 2007. – 488 с.
2. Мулик-Луцик Ю. Творча лабораторія о. Степана Ярмуся // Ярмусь Степан. Досвід віри українця. Вибрані твори / упорядник і автор аналітичного післяслова – професор Анатолій Колодний. – Друге видання. – К. : Світ знань, 2007. – 488 с.
3. Ярмусь С. Досвід віри українця. Вибрані твори / Ярмусь Степан / Упорядник і автор аналітичного післяслова – професор Анатолій Колодний. – Друге видання. – К. : Світ знань, 2007. – 488 с.

УДК 22

Юлія КРУТІЙ

ВІРА ЯК АКТ РОЗУМНОЇ ВОЛІ

У статті розглядається роль віри та розуму в житті кожної людини та суспільства. Ці дві категорії у своєму поєднанні дають можливість людині існувати та сприяють її діям. Допомогти у правильному виборі може спадщина духовних наставників.

Ключові слова: віра, розум, духовна спадщина, енцикліка, Бог, дух.

The role of faith and intellect in the life of every person and society is scrutinize in this article. The connection of these two categories give the opportunity for person's existence and promoted its actives. Heritage of spiritual teachers can be a good source of advice in choosing the right decision.

Keywords: faith, mind, spiritual heritage, enciklika, God, spirit.

Проблема взаємодії віри та розуму є досить актуальною, оскільки має глобальне значення. Самий розум, який необмежений жодними моральними чинниками, веде до загарбницького (варварського) втручання людини у природу, коли вона намагається силоміць відібрати у природи її таємниці і в подальшому використати їх для задоволення власних потреб і цілей, не замислюючись над наслідками. Беззаперечними доказами цього є спричинені надмірною діяльністю людини численні техногенні катастрофи та природні лиха.

Ці складні категорії, тісно вплетені в людське буття, настільки різні, що не можна їх порівнювати. Віра – категорія метафізична, має стосунок до непізаного, приймає істину на основі авторитету об'явленого Божого слова. Розум – вищий рівень раціонального пізнання, якому властиві творче оперування абстракціями та рефлексією, спрямованість на усвідомлення власних форм та передумов. Розум дає нам відповіді, від яких ми можемо заспокоїтися. Віра ж дає нам внутрішню силу, впевненість у тому, що це саме ті відповіді на ті загадки (розум на них відповідей не може дати).

Незважаючи на все це, віра і розум – невідривні одне від одного, бо без віри розум – порожній, а віра без розуму – сліпа. Віра дає змогу людському розумові вийти за межі, вирватись з оболонки, яка повністю вкрита стереотипами.

Іоан Павло II у своїй у енцикліці «Fides et Ratio» говорить, що «віра і розум (Fides et ratio) – ніби два крила, на яких людський дух підноситься до споглядання істини, бо сам Бог вклав в уми людей прагнення до пізнання істини, а також до пізнання Його Самого, щоб люди, пізнаючи і люблячи Його, змогли знайти істину про себе і самих себе» [1, § 1].

Цим питанням дали оцінку численні діячі науки, а саме: Арістотель, Квінт Тертуліан, Роджер Бекон, Альберт Великий, П'єр Абеляр, Р. Декарт, Г. В. Ф. Гегель, І. Кант, Вольтер. Також отці церкви: Св. Августин Блаженний, Фома Аквінський, Іоан Павло II, Венедикт XVI та інші. Іноді їхні думки були кардинально протилежними, проте досить часто вдавалось віднайти спільні позиції у цій суперечці.

Можна взяти стисле визначення віри та розуму з «Філософського словника» за редакцією Шинкарука. «Віра – форма і спосіб сприйняття соціальної інформації, норм, цінностей і ідеалів суспільного життя, коли вони, не будучи даними власним практичним чи пізнавальним досвідом, приймаються як очевидні факти чи характеристики об'єктивної дійсності, суцього і незалежного». Отже, це є засіб освоєння спадщини, переданої попередніми поколіннями, тут є сподівання, очікування бажаних перспектив у майбутньому [4, 81]. Розум тлумачиться як «вища форма інтелектуальної діяльності, що полягає в усві-

домленому оперуванні поняттями, яке спирається на розкриття їхньої природи і змісту» [4, 588].

Оскільки християнська віра укорінена в середньовічній філософії, її витoki плідно виявляються у світоглядних пошуках сучасників.

Як наголошено в численних наукових публікаціях, віра стала відправним пунктом середньовічного філософування і зумовила принципово новий погляд на можливості і межі людського розуму, саме вона висунула палкий заклик: щоби пізнати Творця, пізнавай створену Ним природу. Базовим джерелом середньовічної філософії стає Біблія, яка підносить віру над розумом, вводячи новий вимір її розуміння. Реале Дж. та Антисері Д. на основі тривимірності людини – «тіло», «душа», «дух» пояснюють: «Дух – це причетність до божественного через посередництво віри, відкритість любові, слову, мудрості, яка сповнює людину новою силою і дає новий онтологічний статус» [3, 15 – 17]. Отже, можна стверджувати, що одним із завдань філософії Середньовіччя було віднайдення шляхів розв'язання визначального конфлікту доби – конфлікту розуму й віри. Він виявляється так:

– **гармонія віри та розуму.** Славетний християнський богослов Аврелій Августин стверджував, що віра та розум – різні види одного мислення, які доповнюють одне одного. Його гасло «вірую, щоб розуміти» надавало першості в осягненні світу саме вірі, проте «розуміння є нагородою за віру». Філософ йде до Бога через механізм пізнання «розумом» («Богопізнання»), використовуючи теологію та філософію; інший шлях до Бога – через віру, що виявляється у волі людини. Тому воля і віра, що ведуть людину життям, набагато вищі за розум, що часто відірваний від життя, схильний до помилок.

Закликаючи до віри, Августин не закликає відкидати розум;

– **домінування віри та відкинення розуму.** Квінт Тертуліан, підкреслює виняткове значення віри, яка виключає розум. Між ними немає ніяких точок дотику. Істинність віри є зовсім іншою, аніж істинність розуму (істинність матеріального світу): «Вірую, тому що абсурдно» (Credo quia absurdum est!). Філософії протиставлялась релігія, язичницькій науці – християнська віра, проти розуму ставилося божественне одкровення. Наукові дослідження стають зайвими, коли відоме Євангеліє – єдине авторитетне джерело пізнання Бога, а тим самим і будь-якого знання, тому що Бог усе визначає і править людським життям;

– **розум як необхідна складова віри.** Схоласти Роджер Бекон, Альберт Великий у спробах узгодження віри та розуму наполягали, що розум є необхідним чи бажаним для віри, філософія не адекватна вірі, вона є необхідною (або корисною) для релігії. Середньовічний філо-

соф П'єр Абеляр надавав перевагу розуму, знанню перед сліпою вірою, тому вона повинна мати розумове обґрунтування.

Духовне життя стає можливим тоді, коли людина повністю захоплена вірою: і розум, і воля, і почуття. Коли відбувається розрив між вірою та розумом, то тоді цінність людини втрачається, і вона перестає довіряти і своєму розумові, і своїй вірі.

Віра і розум набули вагомого значення завдяки приверненню уваги до цієї парадигми останніх Понтифіків – Іоана Павла II та Венедикта XVI. Енцикліка «Fides et Ratio» – «Віра і розум» (видана 14 жовтня 1998 року) – тринадцята енцикліка, яка вийшла з-під пера папи Іоана Павла II. У своїх попередніх енцикліках папа аналізував визначальні світові процеси та тенденції розвитку історії та людства. У цій енцикліці Понтифік намагався відновити гармонію віри і розуму, піддав критиці деякі філософські вчення. Папа закликав до діалогу віри та розуму, це виклик станові сучасної культури, яка перейшла «від сліпої віри в раціоналізм до втрати віри в людський розум».

Імпульсом для написання цієї енцикліки, як вже зазначалось, стала нестерпна культурна ситуація, яка, на думку папи, довела до крайньої грані поділ між вірою та розумом, наслідком чого є серйозна криза християнської віри в країнах Західної Європи.

Головне питання, яке намагається розглянути Іоан Павло II: чому розум хоче перешкодити самому собі у прагненні до істини, коли силою своєї природи він (розум) націлений на віру. Петро Яроцький, сучасний дослідник, звертає нашу увагу на те, що Іоан Павло II впевнено наголошує на тому, що людина не стає дозрілою на шляху розкриття розуму, «коли звільняється від метафізики й віри» [5, 10]. «Людина досягає зрілого віку тоді, – пише папа, – коли вона здатна власними силами відрізнити правду від фальші й виробити власну думку про об'єктивний стан речей».

Понтифік наголошує, що розум, який зможе інтуїтивно знайти й сформулювати початкові універсальні життєві принципи та зробити правильні онтологічні висновки, називається правильним розумом (orthos logos) [1, § 4].

Церква, на думку папи, бачить у філософії шлях до досягнення основних істин про життя людини. «Одночасно вона вважає філософію необхідним інструментом, який допомагає глибше пізнати віру і передати євангельські істини тим, хто їх ще не знає» [1, § 4].

Іоан Павло II твердить, що сучасна філософія зосереджує свою увагу на людині. Це є найбільшою заслугою. Звідси можна зробити висновок, що розум ще чіткіше усвідомив необхідність отримувати ширші й глибші знання. Папа наголошує, що розум, який зосереджений на односто-

ронніх пошуках знання про людину як про суб'єкта, зовсім забуває, що вона завжди прагне до істини, яка є трансцендентна їй самій.

У результаті, розум замість того, щоб прагнути до істини під тягарем загальних пізнань, звертається до самого себе, поступово залишається без здатності піднятися до вищої реальності та не шукає істинного смислу існування. Папа Іоан Павло II зауважує, що «замість того, щоб використовувати дану людині здатність пізнавати істину, натомість сучасна філософія підкреслює обмеженість розуму і його залежність від зовнішніх умов» [1, § 6].

Понтифік говорить, що молоде покоління, від якого залежить і якому належить майбутнє, в епоху стрімких і важких змін може втратити істинні орієнтири. Саме тому їй (молоді) необхідний міцний фундамент, на якому потрібно будувати особисте й суспільне життя. Завдання філософії – формувати людську думку й культуру та закликати людей до пошуку істини.

Проблема взаємодії віри та розуму в житті сучасного суспільства є досить актуальною. Між ними не повинно бути суперечностей, тому що вони доповнюють один одного: розум доказує основи віри, розкриває науку про Божі діла, а віра звільняє розум від блудів і збагачує його пізнаннями. Саме тому віра є актом нашого розуму, а не сліпою згодою на що-небудь.

Стимулом для активного розвитку та самовдосконалення людини може бути лише розум, який опирається на віру.

Насамперед Іоан Павло II зазначає: «Згода віри, яка охоплює розум і волю, не руйнує, а вдосконалює здатність самостійного мислення» [1, § 15]. Це актуально особливо для філософів, адже віра звільняє розум від самовпевненості – типової спокуси, якій легко піддаються філософи. Також завдяки причетності до віри філософ знаходить в собі сміливість розглядати проблеми, які йому було б складно розв'язати, якби він не врахував знань, отриманих з Об'явлення.

Отже, здобуті розумом знання можуть бути істинними, але набирають повного значення лише в тому разі, якщо їхній зміст вміщено у контексті віри. Особливий акцент у енцикліці зроблено на доведенні глибокого й нерозривного зв'язку між раціональним пізнанням і пізнанням віри [1, § 7]. Саме віра повинна, на думку папи, допомогти сучасним дослідникам визнати наявність сенсу людського життя, визнати здатність людини пізнати правду.

Поняття віри та розуму повинні співвідноситись, оскільки за сліпою вірою і браком знань ми ніколи не зрозуміємо справжньої істини. І, навпаки, чим більше людина знає, тим більше у її голові виникає запитань з приводу віри, Бога.

Іоан Павло II стверджує, що шляхом гармонізації цих двох складових людської сутності можна розв'язати серйозні філософські проблеми, зокрема проблему сенсу життя.

Література

1. "Fides et Ratio" Святішого Отця Івана – Павла II [текст]: Енцикліка // Всесвіт. – 2001. – № 5 – 6. – С. 3 – 15.
2. Волинка Г. І. Філософія Стародавності і середньовіччя в освітньому контексті. – К. : «Вища школа», 2005. – 543 с.
3. Реале Дж., Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. II : Средневековье. – СПб. : Петрополис, 1994. – 368 с.
4. Філософський словник / за редакцією Шинкарук В. І. – К. : Головна редакція Української Радянської енциклопедії, 1986. – 796 с.
5. Яроцький П. Енцикліка папи Івана Павла II "Віра і розум" // Людина і світ. – 1999. – № 2 – С. 9 – 13.

УДК 821.161.2

Михайло МАТКОВСЬКИЙ

МОРАЛЬНІ ІДЕАЛИ ВИХОВАННЯ У ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ТА ІВАНА ФРАНКА

У статті досліджуються моральні засади виховання у творчості Тараса Шевченка та Івана Франка. Доведено, що ідеалом виховання особистості для мислителів є всебічно розвинута людина з багатограними знаннями й високими моральними рисами. Обґрунтовується актуальність ідей мислителів щодо виховання сучасної української молоді.

Ключові слова: Шевченко, Франко, моральні засади, виховання у творчості.

In the article moral principles of education are investigated in work of Taras Shevchenko and Ivan Franco. It is well-proven that the ideal of education of personality for thinkers is the all-round developed man with many-sided knowledge and high moral lines. Actuality of ideas of thinkers is grounded in relation to education of modern Ukrainian youth.

Keywords: Shevchenko, Franco, moral principles, educations

Творча спадщина визначних українських мислителів минулого Тараса Шевченка та Івана Франка є для нас тою духовною основою, на яку ми всі повинні опиратися. Слушно наголосив Д. Павличко: Т. Шевченко породив українську націю, а І. Франко її виховав. Тарас Григорович Шевченко не писав праць з педагогіки, проте його творчість, як і творчість Франка, пронизана ідеями виховного значення. Їм властива любов до рідного краю, глибока народна мудрість, гуманність. Його